

կին շուրջը շարուած են գեղարուեստական տպարաններն, իսկ բոլորակին մէջեղը՝ գմբեթին տակ կանգնուած է Մխիթարեան տպարանի հայկական ծարտարպետութեան եւ մանրանկարչութեան կանոնաց համեմատ շինուած հսկայ եւ սիրուն պահարանը, որուն վրայ գեղեցիկ ստորագրութիւն մը հրատարակած է՝ «Տեղեկատուն», թերթին նախորդ Օգոստոս—Սեպտ. տետրին մէջ։ Յուշահանդիսի վարչութիւնը կարգադրած էր՝ որ Նորին Վեհափառութիւնը բոլորակին ձախակողմին առաջնորդուի, եւ բոլորակը շրջելով դռնայ գայ կենդրոն՝ Մխիթարեան տպարանի պահարանին։

Նորին Վեհափառութիւնն երբ ներս մտաւ եւ ցուցահանդիսի վերաստիւտը զննք ձախակողմը կ'առաջնորդէր, փոխք քայլն աջակողմը՝ ուր տեսած էր Մխարանութեանս Գեր. Գեր. Բարաշայրն, Ալտնեան Արեւն Արքեպիսկոպոսն՝ մանուկան զգեստով եւ պատուանշաններով զարդարուած, եւ Վ. Մխարաններէն ուրիշ հինգ հոգի, եւ գիմելով Գեր. Գեր. Ալտնեանին ըստ զուարթութեամբ. «Հառ ուրախ եղայ զձեզ այստեղ ալ ներկայ գտնելուս», Գեր. Ալտնեանն շնորհակալ եղաւ այս բարձր շնորհին՝ զոր կը բարեհաճի Նորին Վեհափառութիւնը ցոյց տալ Մխարանութեանս, այցելութիւն շնորհելով նաեւ մեր ի ցոյց դրած առարկաներուն, եւ ներկայացուց Մխիթարեան տպարանի տպարանապետն՝ Վ. Հ. Գրիգորիս Վ. Գալէմբեարեանը։

Նորին Վեհափառութիւնն ինքնին դիմեց ուղղակի դէպ ի մեր պահարանն եւ խօսիլ սկսիլ բարեհաճեցաւ։

«Չի տպարանը շատ լեզուներով գործեր կը տպագրուին, այնպէս է՞»։

«Այո, Վեհափառ Տէր, պատասխանեց տպարանապետը, 50—60 լեզուաւ կը տպագրենք»։

«Անշուշտ Արեւելք պէսպէս լեզուներ կան»։

Տպարանապետը ցոյց տուաւ պահարանին ձախատին կողմը գրուած հայերէն գրքերէն՝ Պատարագամատոցը, Ժամագիրքը, Մշակոյց եւն, որոնք ապակոյ տակ բաց դրուած էին։

«Ասոնք շարունակեն անշուշտ չեն հասկընար բնաւ հայերէն»։

«Ոչ, Վեհափառ Տէր, աշխատաւորները աւստրիացի են, բայց անսխալ կը կարդան եւ կը շարեն»։

Տպարանապետը ցոյց տուաւ հայերէն մեծ երկրագունդն (60 սանտիմետր տրամագծով),

եւ ըսաւ՝ որ նոյնը գծագրած է 1845—1848ին մեր Գեր. Աբրահայրն։ Նորին Վեհափառութիւնն «Իրօք» հարցուց, եւ դարձաւ Գեր. Աբրահայրն՝ «կը շնորհաւորեմ, ըսաւ, շատ գեղեցիկ գործ է», Գեր. Աբրահայրը պատասխանեց «Ներսիսապետութեան տամանակի մէկ երկն է»։

Նորին Վեհափառութիւնը տեսնելով Մխարանութեանս մատենադարանի հայերէն ձեռագիրներու ցուցակին մանրանկար պատկերները, հարցուց.

«Ասոնք ճիշդ սկզբնականներուն համեմատ են»։

«Այո, Վեհափառ Տէր, պատասխանեց տպարանապետը, բնագիրները լուսանկարուած են եւ այս կարգապարներու վրայէն իւրաքանչիւր գոյնը սպուած է»։

«Հառ գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ»։

Նորին Վեհափառութիւնը դառնալով պահարանին երկրորդ երեսը, ուր ապակոյ տակ դրուած էին լատին եկեղեցւոյ պէտք եղած եկեղեցական ամէն գրքեր, զորոնք Մխարանութիւնն 1825էն ի վեր իւր ծախքով հրատարակած է, եւ որոնքմէ շատերը 3—4 անգամ տպագրուած են, «Ասոնք ամէնը լատիներէն են, այսպէս գեղեցիկ Missalներ (Պատարագամատոց) ալ կը տպագրէք», ըսաւ։

«Այո, Վեհափառ Տէր, ամբողջ Աւստրիոյ—Նաւադարիոյ մէջ մեր Մխարանութիւնը մի միայն է՝ որ լատին եկեղեցւոյ պէտք եղած ամէն եկեղեցական գրքերն իւր սեպական հրատարակութեամբ կը տպագրէ»։

«Այսպէս, այն տառն ձեր տպարանը շատ աշխատաւոր պիտի ըլլայ, եւ այս հրատարակութիւնները բաւական եկամուտ մը պիտի բերեն ձեզ»։

«Այո, Վեհափառ Տէր, մեր տպարանը 80—90 աշխատաւոր անընդհատ կը գործեն»։

«Հառ գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ»։

Եւ դարձաւ երրորդ երեսը, ուր ի տես դրուած էր ի մէջ այլը 1858ին Նորին Վեհափառութեան նուիրուած բազմալեզուեան գործն Kaiser-Album. ասոր թովը դրուած էր երեք ամիս յառաջ լոյս տրեան գերմաներէն պատկերազարդ պատմութիւնն Մխիթարեան տպարանին²⁾։ Այս գրքին այն էրը բացուած էր, ուր ճշգրտապատկերը կայ այն նամակին, որով Նորին Վեհափառութեան հանգուցեալ եղբայրն,

* Այս հրատարակութեան վրայ մատենախօսութիւն մը տես Թերթիս այս տարւոյ Թ. 6, էջ 183։

Արքիդուքն Մաքսիմիլիան, յետոյ Վայսըն Մեքսիկայի, Kaiser-Albumի իրեն ընծայուած օրինակին համար շնորհակալութիւն կը յայտնէր, եւ նոյն հրատարակութիւնը «թէ գրագիտական եւ թէ արուեստական կատարեալ կազմութեան կողմանէ մեծ արժէք ունեցող եւ Միաբանութեան ճշմարտապէս պատիւ բերող գործ», կ'անուանէր: Այս նամակին ստորագրութեան անձայն մտադիր ըրաւ. տպարանապետը Նորին Վեհափառութիւնը, որ նայելով՝ «Ասիկայ իմ հանգուցեալ եղբորս ինքնագիր ստորագրութիւնն է, ըսաւ:

«Ապակներու վրայ տեղեղ գրուած էր այս այցելութեան համար Միխիթարեան տպարանը պատրաստուած» Աւստրիոյ-Հունգարիոյ ինտրիւզ ամէն ազգերուն լեզուաւ «Կեցցէ՛ Բարձր Եղեմիան, մեր Վեհափառ կայսրը», խօսքը: Նորին Վեհափառութիւնն ինքնին մտադիր եղաւ. ստոր, եւ տպարանապետը օրինակ մը ներկայացուց Նորին Վեհափառութեան ըսելով. «Աւստրիոյ-Հունգարիոյ ամէն ազգերու լեզուաւ մեր սրտաբուռն ըզձերը», Նորին Վեհափառութիւնն առաջին գերմաներէն խօսքը կարդալով՝ «Ի՞նչ աղերես դարձաւ տպարանապետին եւ գլխովը շնորհակալութիւն յայտնել բարեհաճեցաւ:

Երբ Նորին Վեհափառութիւնը պահաւորանի չորրորդ երեսը գրուած այն առարկաներն ալ նայեցաւ, որոնք ուրիշներու ապագայունց Միխիթարեան տպարանը պատրաստուած են, միւս կողմանէ Գեր. Աբրահայրը ներկայացուց Նորին Վեհափառութեան՝ Պետական խորհրդական եւ Չեռարուեստից Պետական Վարժարանի (k. k. Staats-Gewerbeschule) վերատեսուչն՝ ճարտարապետ Պրոֆ. Կամիլը Սիտսէն, որ ցուցահանդիսի այս պահաւորանի ծրագիրը գրած էր ներկեւորէն հսկած էր: Վերատեսուչ Պր. Կ. Սիտսէ մեկնեց Նորին Վեհափառութեան, թէ պահարանիս ո՞՞ր Տիւն Հայաստանի Անի մայրաքաղաքին ճարտարապետական ձեւերուն վրայէն առնուած է, իսկ նկարչութիւնը ծաւ- թաւ- դարու հայկական ձեւագիրներու մանրակարներուն համեմատ եւ Նորին Վեհափառութիւնը հարցուց: «Այս քաղաքը տակաւին ի գոյութեանն է», «Այ, Վեհափառ Տէր, պատասխանեց վերատեսուչը, վերջին անգամ՝ ծաւ- դարու սկիզբները փաթարաց ձեւեղ բոլորովին կործանեցաւ, եւ այժմ ունիք միայն այդ հրաշալի շինուածներուն աւերակները»:

Նորին Վեհափառութիւնն գլխով շնորհակալութիւն յայտնել հաճեցաւ երեք անձինքներուն, որոնց հետ խօսակցել բարեհաճած էր, եւ մեկնեցաւ բարձրակի եղելուն ի ցոյց գրուած ուրիշ տպարաններու առարկաները դիտելու:

Կայսերական այս այցելութիւնը քառորդ ժամէ աւելի տեւեց, եւ Նորին Վեհափառութիւնը բարեհաճեցաւ բոլորովին ընտանեւար եւ զուարթներեա խօսակցել: Մտադրութեան արժանի է՝ որ Նորին Վեհափառութիւնը Վիեննայի տպարաններէն եւ ոչ մէկուն քով այսչափ երկար կեցաւ եւ մանրամասն զննեց, եւ ոչ ալ օրեւէ մէկ տպարանապետի հետ խօսակցեալ:

Միխիթարեան Միաբանութիւնն, որ ամէն ժամանակ Հարսուրդեան կայսերական անէն առանձին համակրութիւն եւ շնորհ քսած է, այս առանձին շնորհաց ալ միշտ երախտապարտ կը մնայ, եւ անչափս ուրախ է իրմով ազգին ցոյց արուած ամենաբարձր շնորհին:

ՀԱՆԴԻՍԱՅԾՍ

ՄԱՅՆՆ ԱՌՕՍԱԿԱՆ

Նոր քառգիրք հայերէն գրաբարն աշխարհաբար լեզուի, ռուսերէն թարգմանութեամբ:

Յ. Տէր Աբրահամյան, Ռոստով 1898:

Յ. Տէր Աբրահամյան եւ բառգիրք՝ այնպիսի աշխարհի գաղափարներ են, որ հենց սկզբից մարդ կանխակալ կարծիքով եւ կասկածաբար է մտնուած գրքին, որի տարբերակ վերագրից չէ էլ հասկացուած, ինչ բառգիրք է իսկապէս —, գրաբարից-աշխարհաբար եւ ռուսերէն իբրեւ օժանդակ, պարզաբանող, թէ գրաբարից ռուսերէն չեղնակ քանի մը անգոյն գրութիւններին, երբեմն հրատարակել նշանակի անգոյն՝ աւստի թերթի — անձն՝ որ զուրկ է որ եւ է լեզուագիտական պատրաստութիւնից, հարկաւ անկարող է լըծօրէն այնպիսի մի Ծանր գրքի կատարել, որպիսին է բառարան կազմելը:

Իսկանանհամեստ եւ անձնապատասն պիտի լինի մարդ, որ «օժտարար» սիրով ձեռք գրքի ոյգպիսի աշխատութեան» (բառգրքի յառջին) իսկ յանդիմութեան ձեռնարկներին գլուխ հանելու միջոցներ այնքան մաքուր չեն լինում սովորաբար...:

Առաջին թերթի ակնարկը, անցողակի թերթի մէջ համոզուած է, որ աշխատութիւնն այն բառագիրքները գտարի չէ, որմնցից հեղինակը օգուտ է քաղել, մինչեւ իսկ նոյնից ամենավատագիրն: Երեսփոխանի Ռուսերէն-Հայերէն բառգրքի